Lulesamiska

Lulesamiska *(julevsámegiella)* är ett finsk-ugriskt, samiskt språk. Den är ett centralsamiskt (västsamiskt) språk och har utbredning i delar av svenska landskapet Lappland och i angränsande delar av Norge. Sammanlagt talar mellan 750 och 2 000 personer språket, varav majoriteten finns i Sverige.

Lulesamiska	
	Julevsámegiella
Talas i	Sverige, Norge
Antal talare	cirka 2 000[1]
Språkfamilj	**Lulesamiska**
Skriftsystem	latinska alfabetet
	Språkkoder
ISO 639-2	`smj (http://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/langcodes_name.php?code_ID=411)`
ISO 639-3	`smj`

Innehåll

Beskrivning

Utbredning
- Indelning

Litteratur och användning
- Litteratur på lulesamiska
- Litteratur om lulesamiska
- Språkets användning i övrigt

Grammatik

Ortografi

Referenser

Externa länkar

Beskrivning

Lulesamiska är, liksom nordsamiska, en centralsamisk dialekt (språk). Med viss träning kan talarna av de två språken förstå varandra någorlunda bra.[2]

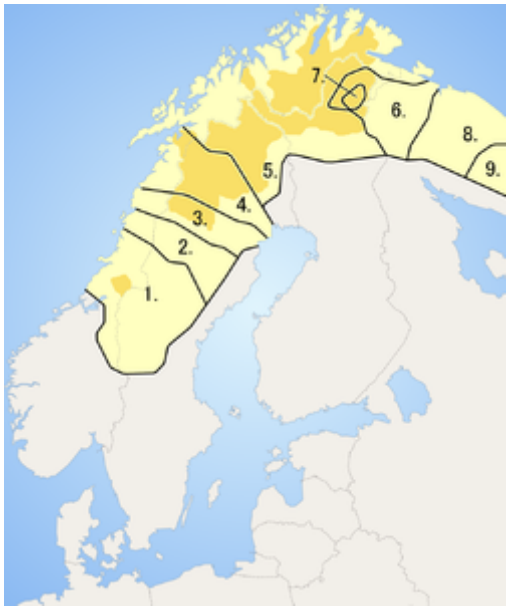

Karta över samiskans utbredning. Lulesamiska är #4, och mörkare gult markerar kommuner där samiska har officiellt språklig status.

Språkforskaren K.B. Wiklund menade vid 1900-talets början att lulesamiskan inom Jokkmokk och södra Gällivare var den renaste formen av samiska, i den bemärkelsen att den hade ett litet inslag av nyare inblandning av andra språk. Söder därom innehöll samiskan ett stort antal relativt nya svenska lånord, norr därom finska lånord. I den södra delen av det lulesamiska området fanns då fortfarande samer som endast kunde göra sig förstådda på detta språk, medan de flesta samer annars var mer eller mindre tvåspråkiga.[3]

Utbredning

Lulesamiskan talas i delar av Sverige och Norge. I Sverige talas den i Lule lappmark, det vill säga Jokkmokks och Gällivare kommuner, i Norge i kommunerna Tysfjord, Sørfold och Hamarøy. Närstående lulesamiskan är pitesamiskan.[3] Det finns en stor övergångszon mellan lule- och nordsamiska, och när *Lulelapsk ordbok* gavs ut på 1950-talet placerades gränsen dem emellan vid Nordkaitum.[2]

Lulesamiskan är den näst största samiska språkvarieteten. Det är osäkert hur många som egentligen talar lulesamiska, men uppskattningsvis är det mellan 1 500 och 2 000 personer[1]. Andra uppskattningar nämner knappt tusen personer som har språket som modersmål. Av dessa skulle tre fjärdedelar finnas i Sverige.[4]

Indelning

Lulesamiskan består av flera dialekter som är ganska lika varandra och som traditionellt har talats inom följande områden:[3]

- södra delen av Jokkmokks socken
- norra delen av Jokkmokks socken
- det skogssamiska området kring Storbacken
- södra delen av Gällivare socken
- norra delen av Gällivare socken (närstående samiskan i Torne lappmark)
- det skogssamiska området i den sydöstra delen av Gällivare socken

Litteratur och användning

Litteratur på lulesamiska

Genom sitt centrala läge i det samiska området förstås lulesamiskan relativt lätt av samer i både Pite och Torne lappmarker. Därför lanserades det av K.B. Wiklund som allmänt samiskt bokspråk efter det sydlapska bokspråket. På detta rent lulesamiska skriftspråk utgavs under 1900-talets första år följande böcker:[3]

- *Åtå testamenta [Nya testamentet]: jårkålum tan taro-kielak Åtå testamenta milte, mi läh Kånåkasast nanostum jaken 1883*. Stockholm. 1903. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/1747198)
- Odhner, Clas Theodor (1905). *C. T. Odhners lärobok i fädernelandets historia: bearbetat för folkskolan = C. T. Odhnera åpatis-kirje aitek-lanta historian : almoka skåulaita*. Stockholm: Norstedt. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/1874703)
- *Abbis-Kirje sami manaita.: Lappsk ABC-bok.*. Stockholm. 1906. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/2489358)

Dessutom utgavs under 1900-talets första decennium några traktater, en byordning m m samt tolv nummer av en tidskrift med titeln *Låkkåmus Samita* på lulesamiska.[3]

Den första skönlitterära boken på lulesamiska, *Jåhttesáme viessom*, skrevs av renskötaren Anta Pirak. Den gavs ut 1937.[5]

Litteratur om lulesamiska

K.B. Wiklund beskrev lulesamiskan i slutet av 1800-talet i följande verk:

- Wiklund, Karl Bernhard (1890). *Lule-lappisches Wörterbuch*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia, 0355-0230 ; 1. Helsinki. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/2059120)
- Wiklund, Karl Bernhard (1891) (på tyska). *Laut- und Formenlehre der lule-lappischen Dialekte*. Göteborgs kungl. vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar, 99-0429189-6 ; Ny tidsföljd, 25. Stockholm: Norstedt. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/840641)
- Wiklund, Karl Bernhard (1915). *Lärobok i lapska språket* (2., rev. uppl.). Stockholm: Björck & Börjesson. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/525017)

Senare har lulesamiskan beskrivits i bland annat följande verk :

- *Lulelapsk ordbok: Lulelappisches Wörterbuch*. Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C. Lapskt språk och lapsk kultur, 99-0711045-0 ; 1. Uppsala: Lundequistska bokh. 1946-1954. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/907276)
- Spiik, Nils Erik (1989). *Lulesamisk grammatik* ([2., omarb. uppl.]). Jokkmokk: Sameskolstyr. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/7663325). ISBN 91-7716-019-3
- Korhonen, Olavi (1979). *Bákkogir'je: julevusámes dárrui, dáros julevusábmái = Lulesamisk svensk, svensk lulesamisk ordbok*. Luleå: Länsskolnämnden (distr.). Libris länk (http://libris.kb.se/bib/190056)
- Spiik, Nils Erik (1994). *Lulesamisk ordbok: svensk-samisk*. Jokkmokk: Sameskolstyr. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/8376377). ISBN 91-7716-027-4

Språkets användning i övrigt

En gång i veckan kan man på Sameradion lyssna 20 minuter på lulesamiska. Samisk förskoleverksamhet finns i Jokkmokk, där man även har sameskola i årskurserna 1–6 samt integrerad samisk undervisning på högstadiet och i gymnasiet. Dessutom finns samisk äldreomsorg.[2]

Grammatik

Liksom i övriga samiska språk/dialekter, används ofta satskonstruktioner som bygger på verb. Svenskans "jag tar på mig skorna" motsvaras av lulesamiskans *gámadav*.[2]

I lulesamiskan finns nio grundläggande kasus: nominativ, genitiv, ackusativ, illativ, inessiv, elativ, komitativ, essiv och abessiv. Språkexempel:

- *Boadáv Jåhkåmåhkes* = svenska "jag kommer från Jokkmokk". S:et betyder "från", och v i verbet betyder "jag".[2]

Ortografi

Lulesamiskan låg till grund för det samiska skriftspråk som K.B. Wiklund utarbetade omkring sekelskiftet 1900. Nu gällande lulesamiska ortografi fastställdes 1983. Den är gemensam för Sverige och Norge utom att ä-ljudet skrivs med ä i Sverige och med æ i Norge. Ortografin innehåller bara två tecken som inte finns i svenskan, á och ŋ (ng-ljud).[6]

Versaler (*"stora bokstäver"*)																					
A	Á	B	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	Ŋ	O	P	R	S	T	U	V	Å	Ä
Gemener (*"små bokstäver"*)																					
a	á	b	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	ŋ	o	p	r	s	t	u	v	å	ä

Referenser

1. ^ [a b] ”Saami, Lule” (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=smj) (på engelska). *Ethnologue*. http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=smj. Läst 16 mars 2009.
2. ^ [a b c d e] "De samiska dialekterna – Lulesamiska". (http://www.samer.se/1193) Samer.se. Läst 8 februari 2014.
3. ^ [a b c d e] Wiklund, Karl Bernhard (1915). *Lärobok i lapska språket* (2., rev. uppl.). Stockholm: Björck & Börjesson. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/525017)
4. ^ *lulesamiska* (http://www.ne.se/lulesamiska) i *Nationalencyklopedins* nätupplaga.
5. ^ Skåden, Sigbjørn & Gaski, Harald (16 april 2020). ”Samisk litteratur” (http://snl.no/samisk_litteratur). *Store Norske Leksikon*. http://snl.no/samisk_litteratur. Läst 13 augusti 2013.
6. ^ Mattisson, Ann-Christin (1993). *Samiska ortnamn på fjällkartorna*. Ortnamn och namnvård, 99-1400411-3 ; 3LMV-rapport, 0280-5731 ; 1993:19. Gävle: Statens lantmäteriverk. Libris länk (http://libris.kb.se/bib/7665383). ISBN 91-7774-045-9

Externa länkar

- Norsk-lulesamisk ordbok på nätet (http://gtweb.uit.no/webdict/ak/nob2smj/index.html)
- Lulesamisk-norsk ordbok på nätet (http://gtweb.uit.no/webdict/ak/smj2nob/index.html)
- Kurs i Lulesamiska: Giellaj hilá (http://giellajhila.se/) "Glöd till språket"
- Kurs i Lulesamiska: Sámásta (https://web.archive.org/web/20070222033350/http://www.ur.se/samasta/index.html) "tala samiska"
- Lulesamiskt center: Árran (http://www.arran.no/) "eldstaden"
- Giehttjit áddjá goaden -ljudbok på lulesamiska (https://www.youtube.com/watch?v=MTWlKE7l3CI)

Wikimedia Foundation har en ***testupplaga av Wikipedia på lulesamiska***.

Samiska språk		
Samiska språk	**Östsamiska**	Akkalasamiska · Tersamiska · Kildinsamiska · Enaresamiska · Skoltsamiska · *Kemisamiska* · *Kajanasamiska*
	Västsamiska	Nordsamiska · Lulesamiska · Pitesamiska · Umesamiska · Sydsamiska
Skrift	Samiska skriftspråket · Nordlapska bokspråket · Sydlapska bokspråket	
Namn och ord	Efternamn · Ortnamnsefterled	
Samiska områden	Förvaltningsområdet för samiska språk (Norge) · Förvaltningsområdet för samiska språket (Sverige) · Samernas hembygdsområde (Finland) · Lista över samiskspråkiga kommuner	
Övrigt	Forskare i samiska språk · Gollegiellapriset · Protolapska · Samiska språknämnden · Samisk språkforskning i Sverige	

Hämtad från "https://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Lulesamiska&oldid=47162712"

Sidan redigerades senast den 23 januari 2020 kl. 19.20.

Wikipedias text är tillgänglig under licensen Creative Commons Erkännande-dela-lika 3.0 Unported. För bilder, se respektive bildsida (klicka på bilden). Se vidare Wikipedia:Upphovsrätt och användarvillkor.